

"הקנאה והתאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם"

המדרש בתארו את הסיבות לרצח הבל: "ויאמר קין אל הבל אחיו; ויהי בהיותם בשדה"¹ – על מה היו מתדיינים? א. אמרו בוואו ונחלוק את העולם. אחד נטל הקרקעות ואחד נטל את המטלטלין. דין אמר – ארעא דאת קאים עליה דידי, ודין אמר – מה דאת לביש דידי, דין אמר חלוץ ודין אמר פרח. מתוך כך – "ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו". ב... זה אמר בתחומי נכנה ביהמ"ק, וזה אמר בתחומי נבנה ביהמ"ק... ג. על חוה הראשונה היו מתדיינים... תאומה יתירה נולדה עם הבל, זה אומר אני נוטלה שאני הבכור, וזה אומר אני נוטלה שנולדה עמי, ומתוך כך – "ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו"².

חז"ל ניסו לתאר מהם המניעים לרצח הראשון בתנ"ך, רצח בין אחים, ובעצם, בכך ציינו את היצרים הדומיננטיים שבאדם, שלושה יצרים לאדם – יצר הקיום והרכושנות (אכילה ושתייה, שלטון והתפשטות), יצר האמונות והדתות, ויצר המין.

פעולות האדם הם ביצוע ההכרעה במאבק היצר והשכל. כיון שכך, ייחסה התורה, שלא כנצרות, חשיבות רבה להתמודדות עם היצר. שלוש המצוות היסודיות בתורה מתייחסות אל שלושת היצרים. "כל העבירות שבתורה, אם אומרים לו לאדם, עבור ואל תהרג, יעבור ואל יהרג, חוץ מעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים"³. עבודה זרה כנגד יצר האמונות והדתות. גילוי עריות כנגד יצר המין. ושפיכות דמים כנגד יצר הקיום והרכושנות.

וכן חכמים במאמרם "הקנאה והתאוה והכבוד מוציאים את האדם מהעולם"⁴, התכוונו אל אותו משולש היצרים. "הקנאה", קנאה בממון חכירו – מתייחסת ליצר הרכושנות. "והתאוה" – תאוה המין. "והכבוד", הנשמה נקראת כבוד, כמו שכתוב: "למען יזמרך כבוד ולא ידום"⁵ (כהסבר המפרשים שם) – מתייחסת ליצר האמונות. הגדרת האדם בעולם תלויה בעניינים אלו, ע"כ אם פגע בהם, ממילא הוציא עצמו מהעולם.

יש להניח שהמצוות שנבחרו להנתן לאדם הראשון הם יסורי הדרכת האדם בעולם, שלוש מצוות נצטווה אדה"ר: 1. איסור אכילה מעץ הדעת. 2. מצות פריה ורבייה. 3. איסור אכילת בשר.⁶ והם מתייחסות אל שלושת היצרים. איסור אכילה מעץ הדעת הוא איסור המגביל את הדעת, הסקרנות. והצד הרוחני שבאדם – כנגד יצר האמונות. מצות פרו ורבו כנגד יצר המין, ואיסור אכילת בשר כנגד יצר הקיום והרכושנות.

בכל אדם יש ניצוץ של אמונה בכח עליון, אך לא כל אחד מסוגל להבעירו באש האמיתית.

¹ בראשית ד, ח.

² ב"ר כב, ז.

³ סנהדרין עד ע"א.

⁴ אבות ד, כח.

⁵ תהלים ל, יג.

⁶ כמאמר הגמ' "אמר רב יהודה אמר רב, אדה"ר לא הותר לו בשר באכילה, דכתיב "לכם יהיה לאכלה ולכל חיות הארץ" סנהדרין נט:

ניצול הדחף לחיפוש אחר האמונה האמיתית, ללא הכוונה מלמעלה, ברוב המקרים יביא לידי עבודה זרה, כל העולם הקדום האמין, אך לא בא-ל עליון, כי אם ב"מעשה ידי אדם עץ ואבן"⁷, עד אשר זרח שמשו של אברהם אבינו ש"הכיר מעצמו להקב"ה ולא היה אדם שלימד אותו היאך להכיר את המקום"⁸ לפיכך נתנה תורה לישראל.

וּמֵאֲדָרָה גַם הַתְּקַרְבוֹת יִתְרֵאל הֵן כְּשֶׁהֵיא תְרַצֵּאת הַתְּפָרְצוֹת הַיֵּצֵר הַדְּתִי, עַל־לֶה לְהִבְיֵא לִיְדֵי חֹטָא. נִדְב וְאִבְיָהוּא, מִתּוֹךְ שְׂמַחָה שֶׁל מְצוּה, הַקְּרִיבוּ אֵשׁ זָרָה לִפְנֵי ה'. הַהֲתַעֲסָקוֹת בְּרוֹי הַתּוֹרָה, עֲנִיּוּנִים שְׂבֻרָמוֹ שֶׁל עוֹלָם, הֵיא הַמְּקַרְבֵּת בְּיֹתֵר, אֵךְ גַּם הַמְּסוֹכְנֵת בְּיֹתֵר. כְּגֹדֶל הַסִּיכּוּי כֵךְ גֹּדֶל הַסִּיכּוֹן. תִּיר אַרְבַּעַה נִכְנְסוּ לִפְרִדְס וְאֵלוֹ הֵן: בֶּן עֲזַאי, בֶּן זֹמַא, וְאַחֵר (אֲלִישַׁע בֶּן אֲבִייה) וְרִיעַ. בֶּן עֲזַאי הַצִּיץ וּמֵת. בֶּן זֹמַא הַצִּיץ וּנִפְגַע. אַחֵר קֶצֶץ בְּנִטְיַעוֹת. וְרִיעַ יֵצֵא בְּשִׁלּוֹם⁹. וְכֵךְ מִסְבִּיר הַכוֹזֵר¹⁰ אֵת חֹטָא הַעֲגָל. הַחֹטָא נִבַע דּוֹקָא מִתּוֹךְ חִיפּוּשׁ אַחֵר-הָאֵל, אֵלֵא שְׂמַתּוֹךְ רֵאִיית הַאֲלוֹקוֹת בְּתַקִּיפָתָם, חִפּוּשׁוֹ עֲנִין-גְּשָׁמִי, וְבוֹה חֹטָאוֹ. כּוֹוֹנָתָם הֵיִתָּה לְשֵׁם שְׁמִים, אֵךְ מַעֲשִׂיהֶם לֹא הֵיוּ מְכוּוֹנִים. וְלִפִּי הַסְּבִרָנוּ יִקַּל עֲלֵינוּ לִפְרֹשׁ אֵת הַפְּסוֹק "וַיִּמְיְרוּ אֵת כְּבוֹדִם בְּתַבְנִית שׁוֹר אוֹכֵל-עֵשֶׂב"¹¹, הַמִּירוּ נִשְׁמַתָּם הַזֹּכֶה, הַמִּיְעַדֵּת לַעֲבוֹדַת ה', לְתַבְנִית עִזִּי. הַמִּירוּ עֲנִין רוּחָנִי בְּגִשְׁמִי.

כנגד הנשמה האלוקית, "כבוד ה' שבאדם, עומד בסתיקת כבוד האדם, "כבוד עצמי", הוא ראית האדם ביצור העליון, וממילא לא סובל מרות אלוקית. ע"כ, הכבוד גם הוא מביא לידי ע"ז, עבודת האדם את עצמו. וזה היה יסוד חטא דור הפלגה. "הבה נבנה לנו עיר ומגדל ונאשו בשמים..."¹² אמר רב ירמיה, נחלקו לשלש כתות, אחת אומרת נעלה ונשב שם, ואחת אומרת נעלה ונעבוד ע"ז ואחת אומרת נעלה ונעשה מלחמה... ר' נתן אומר, כולם לשם ע"ז נתכוונו"¹³. מי שראשו בשמים, סופו שמגיע לע"ז.

אל מול אלה, גיעב איסור האכילה מעץ הדעת. ריסון הדחף לדעת, "כי יודע אלוהים כי ביום אכלכם ממנו, ונפקחו עיניכם והייתם כאלוהים יודעו טוב ורע"¹⁴ ונתרא האשה כי טוב העץ רשי — "להיות כאלוהים". השאיפה להיות כאלהים מתפשטת עפ"י שני הכיוונים המנוגדים שהזכרנו. שאיפת הנשמה להדבקות בה, ושאיפת הכבוד לדעת כאלוקים, ואף יותר — ואת שני דחפים אלו בא להגביל איסור האכילה מעץ הדעת.

בלעדי יצר המין אין המשכיות לעולם, לכן החשיבות והחביבות הרבה למצוות פריה ורביה, "חבב הקב"ה פויר יותר מביהמ"ק"¹⁵, אך אותו היצר הבונה, ההכרחי, הוא גם זה שיכול להעביר את האדם על דעתו ולהשפיל את האדם למדרגת הבהמה, "על הכל הקב"ה מוותר חוץ מן הזימה"¹⁶, וכן "כל זמן שישראל פרוצים בעריות שכינה מסתלקת מהם, שנאמר "ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך"¹⁷. לפיכך, באה מצות פויר — כדי לכוון את יצר המין

⁷ דברים ד, כח:

⁸ בראשית רבא יד, ב.

⁹ חגיגה יד, ע"ב.

¹⁰ כוזרי א, צו.

¹¹ תהלים קו, ב.

¹² בראשית יא, ד.

¹³ סנהדרין קט ע"א.

¹⁴ בראשית ג, הו.

¹⁵ ירושלמי כתובות פ"ה, ה"ז.

¹⁶ תנחומא בראשית יב.

¹⁷ במדבר ז, י.

למטרתו – קיום העולם. "והלא לא נברא העולם אלא לפור", שנאמר "לא לתוהו בראה לשבת יצרה"¹⁸, והקב"ה גם הדריך את האדם הראשון בענייני עריות ודבק באשתו והיו לבשר אחד – ודבק, ולא בזכר, באשתו – ולא באשת חברו"¹⁹. והפליגה התורה מאוד בפירוט העריות, ובאזהרה שלא לעבור עליהם, "ושמרתם את חוקותי ואת משפטי ולא תעשו מכל התועבות האלה"²⁰.

הגדרת היצר השלישי – יצר הקיום והרכושנות – אינה ברורה. אכילה ושתייה, גול ושפיכות דמים, שלטון והתפשטות, אולם ככל שנגהירו עדיין יקשה לנו, מדוע נבחר דוק איסור אכילה לאדה"ר? ומדוע דוק בשר? האם מצוה זו מגבילה את כל יצר הקיום והרכושנות? כדי לענות על שאלה זו, יש לבדוק בפרטי מצוה זו.

אמר רב יהודה אמר רב, אדם הראשון לא הותר לו בשר באכילה, דכתיב "לכם יהיה לאכלה ולכל חית הארץ"²¹, אך משראה הקב"ה, לאחר דור המבול, שהאדם לא עומד ברמה המוסרית המתאימה לאיריאל של איסור אכילת בשר, התירו לנו, אלא שלא התירו לגמרי, מיד לאחר ההיתר מובאות שתי הסתייגויות, "אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו" – איסור אכילת אבר מן החי. "ואך את דמכם לנפשותיכם אדרש... שפך דם האדם באדם דמו ישפך"²². איסור שפיכות דמים. האכילה אמנם הותרה, אך לא בכל צורה. אכילה גסה ואכזרית, כתלישת אבר מן החי – נאסרה. ועד כדי כך חוששת התורה בהתרת הבשר, שאוסרת כאן שפיכות דמים. התורה הבינה, ששפיכת דם בהמה עלולה לגרור עמה גם שפיכת דם אדם. ועמד על כך הרמב"ן "אבל מפני השחיטה הוצרך לומר, התרתי לכם לשפוך דם כל חי, זולתי דמכם, שיהיה אסור לכם ולכל החיים, שלא יהיה להם טבע לשפוך אותו"²³. ומנמקת שם התורה "כי בצלם אלוקים עשה את האדם", האדם נברא בצלם, ולכן אסור לרוצחו ואסור לו לרוצחו. התורה חוששת לצלם האלוקים של האדם – וזה מתחיל מאכילת בשר באכזריות.

קבוצת האיסורים שניתנה לישראל מגמתה אחת – להמעיט ככל האפשר את יצר האכזריות שכרוך בשחיטת הבהמה. איסור אכילת הדם – הנפש, כמו שכתב בעל ספר החינוך "ואפשר לומר בדם עוד, כי מלכד רוע מזוג, שהוא רע המזוג, יהיה באכילתו קצת ענין אכזריות"²⁴. ומצוות כיסוי הדם "כי גם בזה נקנה קצת אכזריות בנפשנו לאכול הבשר, והנפש נשפך לפנינו"²⁵. איסור אכילת נבלות וטרפות, מאכל לחיות "לכלב תשליכון אותו"²⁶. וכן איסורי "שלח תשלח את האם"²⁷, "לא תבשל גדי בחלב אמו"²⁸ "אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד"²⁹, כולם עניינם רחמים על בע"ח, או לפחות, עידוד האכזריות. וכבר נאמר "צער בע"ח דאורייתא"³⁰.

¹⁸ גיטין מא ע"ב.

¹⁹ סנהדרין נה ע"א.

²⁰ ויקרא יח, כו.

²¹ סנהדרין כט ע"ב.

²² בראשית ט, ד"ו.

²³ ב"ר ט"ו ו' סד"ה "ויהיה".

²⁴ מצוה קמ"ח.

²⁵ החינוך, קפה.

²⁶ שמות כב, ל.

²⁷ דברים כב, ז'.

²⁸ דברים יד, כא.

²⁹ ויקרא כב, כח.

³⁰ שבת קכח ע"ב.

העיקרון באכילת הבשר איננו עצם האכילה; אלא צורת האכילה, שהרי אנו נצטוונו להקריב קרבן פסח ולאכול בשר, וכן כל הקורבנות כולם. והאריכה התורה בסיפור קברות התאוה, ללמדנו שאכילת בשר מותרת, אך לא בתאוה. שלושת היצרים נוגעים בעיקרים החשובים שבעצם קיום העולם. יצר הקיום והרכושנות הוא שנותן לנו את הרצון לחיות, להתפתח פיסיית, כלכלית וטכנולוגית. יצר המין הוא שגורם להמשכיות העולם, ויצר האמונות הוא בעצם אחראי למשמעות האדם בעולם, מהות העולם, ללא יצרים אלו היה רדום, פרימטיבי, אפלול, עולם מת, ללא גוף וללא רוח. ומאידך, האדם לא נברא שלם, כי עצם המאבק עם היצר הוא שמרומם את האדם לשלמות היותר שלמה.

יהיו דברי תורה אלו

לעילוי נשמת אחי

אהוד חיים ז"ל

בן כת שבע גאולה

ת.ג.צ.ב.ה.

מי שאידיאל גדול פועם בלבבו, ואינו יודע לגשמו בחיי יום יום, דומה למי שיש לו מטבע גדולה מאד; והיא נידונה לגניזה, מפני שאי אפשר לפרטה:

[ר' יצחק הוטנר]